

TRIDESETA LETA
NA CELJSKEM

rutars

Pogledi na vsakdanje in kulturno življenje

TRIDESETA LETA NA CELJSKEM

Pogledi na vsakdanje in kulturno življenje

Leposlovci

Anton Novačan (1887-1951) je imel ta čas - torej v 30-ih letih - za sabo razen ene že vse knjige, ki so izšle za njegovega življenja, novele v zbirkah Naša vas in Samosilnik, drami Veleja in Herman Celjski, prvi del načrtovane trilogije o grofih Celjskih. Prav v našem času - leta 1931 - je dramo v nemščino prevedla Ana Wambrechtsamer, toda na izid je morala čakati do leta 1977. Uprizoritev drame je doživela velik uspeh tudi v Celju, ko jo je leta 1933 na prostem v mestnem parku režiral Milan Košič v okviru Celjskega studia, Hermana pa je igral Fedor Gradišnik.

Novačan je za krajši čas prekinil burno svetovljansko in politično življenje, se leta 1928 oprijel samostojne advokature in odprl pisarno na celjskem Glavnem trgu. Ko se je leta 1930 v Vojniku oženil, sta z ženo Pepušo najprej stanovala večinoma v prizidku njegove domače hiše v Zadobrovi. Sem so prihajali tudi obiskovalci, med njimi prevajalec drame Veleja v češčino Bohuš Vybřal.¹⁵⁴ Zanimanje za grofe Celjske, ki so bili neposredno povezani s srednjeveško Češko, in želja spoznati njihovega leposlovnega ustvarjalca sta na poti proti jugu pripeljala v Celje češkega publicista Oldricha Zemka. Zakaj bi bil sicer v svoj obisk Slovenije, o katerem je najprej pisal v časopise, nato pa izdal samostojno knjigo, poleg osrednjih turističnih krajev, Bleda, Bohinja, Vintgarja, vključil še Celje?¹⁵⁵ V opis mestnih zanimivosti je vključil tudi obisk pri dr. Novačanu: "Ko sem spoznal znamenite mestne stavbe, sem zahrepenel po tem, da bi osebno spoznal tistega, ki je ovekovečil slavno celjsko preteklost. Šel sem na Glavni trg, kjer ima dr.

¹⁵⁴ B. Gerlanc, Bibliografija razstave Prešernovega dela, Nova doba, 20. december 1940.

¹⁵⁵ Boris Misja, Nekaj misli k Prešernovi proslavi v Celju, Nova doba, 25. december 1940.

¹⁵⁶ B. Gerlanc, Še "nekaj misli k Prešernovi proslavi v Celju", Nova doba, 10. januar 1941.

¹⁵⁷ Ustna izjava Josipine-Pepuše Novačan 16. septembra 1985.

¹⁵⁸ Oldřich Zemek, Královým jibem, Causerie, Brno 1931, Celje str. 31-40.

Novačan v prvem nadstropju starinske hiše svojo odvetniško pisarno. Ravnokar je bil nekaj bolan, tako da me je sprejel v postelji. Predstavil mi je svojo ljubeznivo mlado ženo, in ko sem mu razložil namen svojega potovanja po Sloveniji, se je razgovoril o zgodovini grofov Celjskih. Njegov izraziti obraz ostrih potez je zaživel od notranjega žara in spoznal sem, da se je znašel v najbolj pristnem elementu." Tej kratki, a živi oznaki Novačana sledi pozneje še eno spoznanje: širokosrčnost in duhovitost gostitelja, ko ga je naslednjega dne povabil na kosilo v restavracijo hotela Evropa v družbo prijateljev. Češki publicist je o tem zapisal: "Potem se je razvnela živa zabava, pri kateri je robustni Novačan sipal iz rokava anekdote in dovtpne doživljaje."

Celjsko zatišje pa ni dolgo trajalo. Že novembra 1930 je Nova doba objavila, da se je dr. Novačan odpovedal opravljanju odvetniškega poklica. Spočetka je imel v pisarni namestnika, nato pa jo je oddal dr. Rudolfu Dobovišku. Obdobje naslednjih desetih let je bilo v njegovem osebnem življenju kar razgibano in geografsko svetovljansko. Bil je najprej konzul v Braili v Romuniji, nato odpravnik poslov na poslaništvu v Kairu, konzul v Celovcu, kratek čas ponovno v politiki, nato spet konzul v Bariju v Italiji. Odslej je stanoval v Beogradu, a njegov pravi dom je bil v Šmarjeti, kjer sta si z ženo postavila hišo.

Ustvarjalno pa 30. leta za Novačana niso bila posebno plodna. Knjige ni izdal nobene. V Braili je baje napisal Friderika Celjskega.¹⁸⁶ Egipt mu je navdihnil pesmi Večeri ob Nilu.¹⁸⁷ V njih je tudi doživljanje domačih ljudi in zemlje: grenka usoda slovenske služkinje (Egipčanska Slovenka), spomin na deška leta, povezana z materjo in pomočjo očetu pri oranju (Borba z angelom), gmotna stiska v celjski okolici (Pismo z doma). V Ljubljanskem zvonu sta izšla dva dramska teksta, Nadčlovek, teater lutk za odrasle v enem dejanju, je neka-

Anton Novačan z ženo v Braili (Romunija)
(original last Osrednje knjižnice Celje)

ka utopična komedija.¹⁸⁸ Nedokončana komedija Amfiktionije ali Janez Goligleb¹⁸⁹ pa je satira na politike.

Povprečni Celjani so bili bolj kot za literarno delo dovzetni za Novačanove nastope v javnosti, za izzivanje slovenskega javnega mnenja. Zato je tudi sam poskrbel, ko je v Celju redno zahajal v družbo, ki se je zbirala v kavarni Evropa. Novačan jo je obvladal s svojo besedo, a tudi z orjaško postavo. V čas hude polarizacije med Slovenci in Nemci je udarila novica, da dr. Novačan prodaja svojo hišo S. George v Aškerčevi ulici celjskemu Nemcu Westnu, kar je v tistih razmerah veljalo za narodno izdajstvo.¹⁹⁰ Dogodek je nekajkrat prišel na strani Totega lista. V Kitici o vili je skrit Novačanov priimek:

*"Nova vila, up končan,
ves ta trud je bil zaman!
Vila, vila, kaj si strila, rodoljuba si zmotila."*¹⁹¹

Reakcija, ki jo je izzvalo njegovo nameravano dejanje, v slovenski družbi v kavarni Evropa, je bila huda: besedna in fizična. Ta prizor je v karikaturi Alberta Sirka in nepodpisani pesmi Celjska bitka prišel v Toti list. Čeprav Novačanovo ime ni navedeno, ga jasno razodeva karikatura in opis v satiri:

*"Prišel v kavarno je Krpan,
ko je zašla večerna zarja.
Prodal je "bajto" tisti dan
za pol milijona dnarja.*

.....
*Bil svoje dni je diplomat,
salonske nosil hlače.
Zato v kavarni bi prav rad
se vsedel med pravdače."*¹⁹²

Zadeva je prišla pred sodišče. Ob poravnavi je Novačan moral odšteti 8 tisoč dinarjev dijaški kuhinji in 2 tisoč Celjskemu pevskemu društvu.¹⁹³ To pa je spet zabeležil Toti list v Študentovski:

¹⁸⁶ Ljubljanski zvon 1939.

¹⁸⁷ Ljubljanski zvon 1940.

¹⁸⁸ Po pripovedovanju pisateljve vdove Josipine-Pepule je to namero opravičeval, češ da bodo Nemci itak odšli iz Celja in vse zapustili Slovincem. Ustna izjava 16. septembra 1985.

¹⁸⁹ Toti list, 1. februar 1940, str.12.

¹⁹⁰ Toti list, 17. februar 1940, str.4. Domnevam, da je pesem zložil Fortunat Mikaletič, ki je takrat sodeloval pri Totem listu.

¹⁹¹ Slovenec, 16. marec 1940.

*"Če advokati se stepo
in pred sodnijo pridejo,
dobiček od tega ima
dijaška naša kuhinja."*¹⁹⁴

TRIDESETA LETA NA CELJSKEM
Pogledi na vsakdanje in kulturno življenje

Izdajatelj
Zavod za kulturne prireditve Celje
GALERIJA SODOBNE UMETNOSTI

Vodja projekta
ALENKA DOMJAN

Kustosi razstave
likovni del **ALENKA DOMJAN**,
dokumentarni del **BRANKO GOROPEVŠEK**, **EDVARD GORŠIČ** in **BOŽENA OROŽEN**.

Teksti
Sprehod v polpreteklost Celja in okolice
BRANKO GOROPEVŠEK

Zavest časa v likovni umetnosti
ALENKA DOMJAN

Celjsko glasbeno življenje
EDVARD GORŠIČ

Celjska kulturna obzorja v besedi
BOŽENA OROŽEN

Lektor
MARIJAN PUŠAVEC

Fotografija
VIKTOR BERK

Likovna in tehnična oprema
TRIARTES

Tisk
HREN GRAFIKA Ljubljana

Barvni izvlečki
CETIS Celje

Naklada: 500 izvodov

Leto izdaje: 1997